

YOSHLAR HUQUQLARINI TA'MINLASHNING ZAMONAVIY TENDENSIYALARI

Gavharoy Qavulova

Farg'ona davlat universiteti talabasi

ORCID: 0009-0009-1271-4979

e-mail: alfargoniy.uz@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20794466>

Annotatsiya

Mazkur maqolada yoshlar huquqlarini ta'minlashning zamonaviy tendensiyalari, ularning nazariy-huquqiy asoslari hamda globallashtirish sharoitida yuzaga kelayotgan yangi imkoniyatlar va muammolar tahlil qilinadi. Yoshlar jamiyatning eng faol ijtimoiy qatlami sifatida davlat va jamiyat taraqqiyotida muhim o'rin tutadi. Shu sababli ularning ta'lim olish, mehnat qilish, siyosiy jarayonlarda ishtirok etish, axborot olish va o'z salohiyatini ro'yobga chiqarish huquqlarini ta'minlash zamonaviy davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Tadqiqotda yoshlar huquqlarini himoya qilishning xalqaro standartlari, O'zbekistonda amalga oshirilayotgan islohotlar hamda raqamli jamiyat sharoitida yoshlar huquqlarini ta'minlashning istiqbollari yoritilgan.

Kalit so'zlar: yoshlar huquqlari, inson huquqlari, yoshlar siyosati, raqamli jamiyat, ta'lim huquqi, mehnat huquqi, fuqarolik faolligi, Yangi O'zbekiston.

Kirish

XXI asrda inson huquqlarini ta'minlash davlatlar taraqqiyoti va demokratik rivojlanishining muhim mezonlaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Inson huquqlari tizimida yoshlar huquqlari alohida ahamiyat kasb etadi, chunki yoshlar jamiyatning nafaqat kelajakdagi, balki bugungi kundagi ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy rivojlanishining asosiy harakatlantiruvchi kuchlaridan hisoblanadi. Birlashgan Millatlar Tashkiloti ma'lumotlariga ko'ra, dunyo aholisining salmoqli qismini yoshlar tashkil etadi va ularning intellektual hamda innovatsion salohiyatidan samarali foydalanish barqaror rivojlanishning muhim omili sanaladi. Shu bilan birga, globallashtirish jarayonlari, raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi, mehnat bozoridagi transformatsiyalar va ijtimoiy munosabatlarning murakkablashuvi yoshlar huquqlarini ta'minlashga nisbatan yangicha yondashuvlarni talab etmoqda. Bugungi kunda yoshlar huquqlari an'anaviy ta'lim olish va mehnat qilish huquqlaridan tashqari, axborotdan erkin foydalanish, raqamli xavfsizlikni ta'minlash, ekologik farovon muhitda yashash, gender tengligi, fuqarolik faolligi va siyosiy qarorlar qabul qilish jarayonlarida ishtirok etish kabi zamonaviy yo'nalishlarni ham qamrab olmoqda. Shu bois yoshlar huquqlarini himoya qilish va ularni ro'yobga chiqarish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish har qanday davlatning ustuvor vazifalaridan biri bo'lib qolmoqda.

Yoshlar huquqlarining nazariy-huquqiy asoslari

Yoshlar huquqlari inson huquqlarining ajralmas tarkibiy qismi bo'lib, ularning mazmun-mohiyati inson qadr-qimmat, erkinlik, tenglik va adolat tamoyillariga asoslanadi. Inson huquqlari nazariyasiga ko'ra, har bir shaxs yoshi, jinsi, irqi, millati yoki ijtimoiy kelib chiqishidan qat'i nazar, teng huquq va erkinliklarga ega hisoblanadi. Yoshlar huquqlarining xalqaro-huquqiy asoslari Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi (1948), Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt, Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt, Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiya hamda BMTning Yoshlar bo'yicha Jahon harakat dasturi kabi muhim xalqaro hujjatlarda o'z ifodasini topgan. Ushbu hujjatlar yoshlarning ta'lim olish, sog'liqni saqlash xizmatlaridan foydalanish, mehnat qilish, o'z fikrini erkin bildirish va jamiyat hayotida faol

ishtirok etish huquqlarini kafolatlaydi. Yoshlar huquqlarini ta'minlashning nazariy asoslari insonparvarlik, demokratik boshqaruv, ijtimoiy adolat va inklyuziv rivojlanish tamoyillariga tayangan holda yoshlarning jamiyatdagi o'rnini va imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qiladi. Zamonaviy jamiyatda esa yoshlar huquqlarining mazmuni yanada kengayib, an'anaviy ta'lim va mehnat huquqlaridan tashqari raqamli hamda ekologik huquqlarni ham qamrab olmoqda. Xususan, raqamli transformatsiya sharoitida internet va axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish yoshlar hayotining ajralmas qismiga aylanganligi sababli axborot olish erkinligi, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish, kiberxavfsizlik, raqamli tenglik va onlayn ta'lim imkoniyatlaridan foydalanish kabi masalalar dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Raqamli huquqlar yoshlarning bilim olish, muloqot qilish, innovatsion faoliyat bilan shug'ullanish va global axborot makoniga integratsiyalashuv imkoniyatlarini kengaytirayotgan bo'lsa-da, internetdagi zo'ravonlik, kiberbulling, shaxsiy ma'lumotlarning noqonuniy tarqalishi va dezinformatsiya kabi xavf-xatarlar ushbu huquqlarni himoya qilishning samarali mexanizmlarini takomillashtirish zaruratini yuzaga keltirmoqda.

Iqlim o'zgarishi, ekologik muammolarning chuqurlashuvi va tabiiy resurslarga bo'lgan bosimning ortib borishi sharoitida yoshlarning sog'lom va xavfsiz atrof-muhitda yashash huquqi tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Bugungi kunda dunyo miqyosida ekologik harakatlar va tashabbuslarning faol ishtirokchilari sifatida aynan yoshlar maydonga chiqib, ekologik adolat, barqaror rivojlanish va kelajak avlodlar manfaatlarini himoya qilish g'oyalarini ilgari surmoqdalar. Shu nuqtai nazardan ekologik huquqlar yoshlarning toza havo va ichimlik suvidan foydalanish, ekologik xavfsiz muhitda yashash, ekologik holat to'g'risida ishonchli axborot olish hamda ekologik qarorlar qabul qilish jarayonlarida ishtirok etish huquqlarini o'z ichiga oladi. Shu bilan birga, globallashtiruv jarayonlarining jadallashtiruv yoshlarning milliy va madaniy identifikatsiyasini saqlash masalasini ham dolzarb vazifalardan biriga aylantirmoqda. Zamonaviy yoshlar bir tomondan o'z xalqining madaniy merosi, urf-odatlarini va milliy qadriyatlarini asrab-avaylashga intilsa, ikkinchi tomondan global madaniy makonda faol ishtirok etish orqali turli madaniyatlar o'rtasidagi muloqot va hamkorlikni rivojlantirish imkoniyatiga ega bo'lishlari zarur. Yoshlar huquqlarini ta'minlashda ta'lim esa hal qiluvchi omil sifatida namoyon bo'ladi, chunki ta'lim insonning fundamental huquqlaridan biri bo'lib, uning intellektual, kasbiy va ijtimoiy rivojlanishining asosiy sharti hisoblanadi. Zamonaviy sharoitda ta'lim tizimi ochiqlik, moslashuvchanlik va innovatsion yondashuvlar asosida rivojlanib, inklyuziv ta'limni keng joriy etish, masofaviy ta'lim imkoniyatlarini rivojlantirish, umrbod ta'lim konsepsiyasini amalga oshirish, raqamli kompetensiyalarni shakllantirish hamda kasbiy tayyorgarlik va qayta tayyorlash tizimini takomillashtirish kabi ustuvor yo'nalishlarni qamrab olmoqda. Mazkur jarayonlar yoshlarning zamonaviy mehnat bozori talablariga moslashuvchanligini oshirish, ularning raqobatbardoshligini kuchaytirish va jamiyat hayotida faol ishtirok etishlari uchun zarur shart-sharoitlarni yaratishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent, 2023.
2. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi. BMT, 1948.
3. Bola huquqlari to'g'risidagi Konvensiya. BMT, 1989.
4. O'zbekiston Respublikasining “Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida”gi Qonuni.
5. BMT. World Programme of Action for Youth. New York, 2023.
6. Giddens A. *Sociology*. Cambridge: Polity Press, 2021.

7. Sen A. *Development as Freedom*. Oxford University Press, 1999.
8. Nussbaum M. *Creating Capabilities*. Harvard University Press, 2011.
9. United Nations. *World Youth Report*. New York, 2024.
10. UNESCO. *Global Education Monitoring Report*. Paris, 2024.